

Takisuuliaq (roman):

Oqaluttualiat, oqaluttuatoqqat pingortitsinilersaarutit oqaluttuatoqqallu peqqaataani *oqaluttuaapput* allataanatik. Takisuuliaq naatsukullialiarlu *allagaapput*. Oqaluttuariaatsivut assigiissuteqarput. Minnerunngitsumik allalluni oqaluttuariaatsit oqalulluni oqaluttuanut naleqqiullugit katitigaanerupput.

Takisuuliaq ukiuni akullerni – 1300-kkunni Frankrigimi pileqqaarpoq. Aqqa "*Roman*" romanskisut allataanini pillugu taama ateqartitaavoq, latinerisuunngitsoq. Latinerisummi tassaagaluarpog ataatsimoorullugu allattaaseq. Qujanaqisumik kristumiut (katuullit) oqaluffiisa atuarianni Universitetiannilu allallaqqissut ilinniartinneqartarput.

Takisuuliaq oqaluttualiaavoq piffissami pisoqarfinnilu ingerlasoq.

Qangatut takisuuliap ***avatangiisinik oqaluttuarinninneq*** atungaatsiartarpaa, pingaarnertullu inuttaq ataaseq arlaqartulluunniit piffissami takisuumi *ineriartortut* malinnaaffigisarlugit.

Suussutsit assigiinngitsut imarisaat naapertorlugit agguarneqaqqittarput: Takisuuliaq nalitsinni pisunik eqqartuisoq ***takisuuliaq nalitsinneersoq***-mik (nutidsroman) taaneqartarpoq, piffissamik pereersumik eqqartuisoq ***takisuuliaq oqaluttuarisaanermik imalik*** (historisk roman), siunissamillu eqqartuisoq ***takisuuliaq siunissalersaartoq***-mik (fremtidsroman) taaneqartarluni.

Takisuuliamik misissuinerup piumasaqaataanut ilaavoq oqaluttuarisaanikkut politikkikkullu takisuuliap allanneqarfiata nalaani pisimasuutitaaffiatu nalaani pisunut paasisimasaqarnissaq, taamaannikkut apeqqutinut, sammisanut aporfinnullu sammineqartunut ilisimaarinninneq aammalu sooq taakkorpiat sammineqarneri paasisinnaajumallugit.

Piffissaq ingerlatillugu takisuuliap ilusaa inuiaqatigiit allanngoriartornerattaq ilutigalugu allanngoriartorpoq.

Takisuuliaq peroriartornertalik (dannelsesroman)

1795-imi J. W. Goethe tyskiusoq atuakkiortuosorlu atuakkiani *Wilhelm Meisters Lærerår* allappaa, takisuuliat pissusiini nutaaliuutigalugu maligassiuissutigilerlugulu, imalu immikkoortillugu taaguserneqarsinnaalluni: **Takisuuliaq peroriartornertalik** .

Takisuuliap peroriartornertallip imarisarpaa inuk meeraanermit inersimasuunermut peroriartortoq. Takisuuliap peroriartornertallip nalinginnaasup imarikkajuppaa, oqaluttualiamisut, **killiffiit pingasut**:

angerlarsimaffik	angalaneq	angerlaqqinneq
-------------------------	------------------	-----------------------

Angerlarsimaffimmi **meeraaneq inuusuttuaranngulerfiullu** nalaa inuttut ilisarnaatinik naleqartitanillu tunngaviliisarpoq. Tamatuma kingorna angalaneq pilersarpoq, inuttaasup silarsuarmik naapitsivia, taamaalillunilu **inersimasunngornissaminut** ineriffia.

Angalaneq timikkut pisinnaavoq, aallaruni, imaluunniit napparsimarulunneq pisinnaavoq aammami tassani inerinneq pisarmat. Pisuni tamani inuttap unammilligassat kisimiilluni aqusaartarpai, inuttaasullu annertunerujartuinnartumik silarsuarmik paasinninneruleralluttuinnartarluni, taamatuttaarlu tarnikkut kiisalu qanoq ililluni atugassarititaasut naapertorlugit siunissaminik ilusilersuisinnaanerluni paasinnikkiartortarluni.

Naggataagut angerlarsimaffik nassaarineqassaaq. Meeraaffigisaq uterfigeqqinneqarani nammineq inuttut piginnaanerit atorlugit inersimasut silarsuaanni piumasaqaatit unammilligassallu naapinneqarfigisartagaanni.

Ingerlaavartumik inuunermi silarsuarmilu **silatunerulerneq** najoqqutaralugu **kinaassusinikkiartorneq** inuunermilu aqqutissat sukkuunniit killeqartitsisarlutillu periarfissaqartitsisartut ineriartorfiguarneqartarput.

Takisuuliaq ineriartornertalik (Udviklingsroman)

Takisuuliaq ineriartornertalik Europami 1870-kkut missaanni nutarterinerup nalaani pinngorpoq.

Takisuuliaq ineriartornertalik inuit ilisimatusarfiginerisigut pinngorpoq. Misileraaffinni pinngortitamik ilisimatusarnerit isumassarsiorfigalugit atuakkiortut inuup kingornuttakkat avatangiisillu aqutigalugit ineriartortarnera (naturalisme) ilisimatusarfigaat. Ingerlanera tassaavoq:

angerlarsimaffik

angalaneq

angalaneq

Taamaalilluni takisuuliatut peroriartornertalittut iluarinartumik ingerlanertaqangilaq. Takisuuliami ineriartornertalimmi silarsuaq killiffinnut assigiinngitsunut aggulussimasutut oqaluttuarineqartarpoq.

Takisuuliaq inooqatigiinnik imalik (kollektivroman)

Takisuuliaq inooqatigiinnik imalik 1930-kkunni pinngorpoq. Taassuma takisuuliat qangatoortut assignagit inooqatigiikkuutaat inuunerat ineriartornerallu sammisarpa. Inooqatigiinnermi pisut aqutigalugit inuup inuunera isumaliortaasialu pinngortartut qitiutillugit sammineqartarput.

Takisuuliaq oqaluttuarisaanermik imalik (historisk roman)

Europami piffissami *romantikkimik* taaneqartartumit nunagisap oqaluttuassartaanik sammisaqartumit takisuuliaq oqaluttuarisaanermik imalik pinngorpoq. Pisimasuiit takorluukkiami sunniiniutit atorlugit oqaluttuarineqartarput oqaluttuarisaanermilu najoqqutat qanorluunniit ilaartorlugit atorsinnaavaat. Pisimasuviit oqaluttuarinagit *sammivik* aalajangersimasoq atorlugu nassuiarneqarlutik oqaluttuarineqartarput.

Suussuseq piffissani aalassassimaarfiusuni, ilaannakusiorfinni kinaassutsimillu nalorniffiusuni iluatsittorujussuuvoq. Oqaluttuarisaanikkut takisuulianik tiguartisimaarneq patsiseqarsinnaavoq inuup inuuneranik sammivimmik ataatsimik sammiveqarluni tamakkiisumik paasinnikkusussusermik.

Kalaallit takisuuliaat pingasut

Mathias Storch: *Sinnattugaq*

1914-mi kalaallit atuakkiaat siulleg saqqummerpoq qulequtaqarluni *Sinnattugaq*.

Sinnattugaq asuliinnaq takorluukkeraarnerunngilaq. Mathias Storchip piviusorsiorpaluttumik atuakkiorisaaseq pissanganartumik inuiaqatigiinnillu oqallisaasumik atuakkiaateqarnek Europami minnerunngitsumillu Ruslandimi 1830-kkunniit sorsunnersuaq siulleg tikillugu atorneqartoq atorpa.

Atuakkiaateqarnermi inuuneq pillugu **apeqqutit annertuut** periarfissarpasuit killissallu oqallisigineqartarput. Europami sorsunnernik, makeqqinnernik, mumisitsinernik tamatumalu malitsigisaanik politikikkut eqqissiviilliornerup naleraa aammalu suliffissuaqarnikkut mumisitsiniarnerup pissutsit allangortippaat. Nunap immikkoortuisigiut inuillu nutserarnerinik kinguneqarpoq. Suliassatigut piginnaasat nutaat ilinniartitaanerillu pisariaqartinneqalerput, tamatumalu malitsigaa politikikkut nutaamik isumaliortariaqalerneq.

Silarsuaq allangorfimmiippoq, neriutiginarluni ilorraap tungaanut allangussasoq. Tamannaavorlu atuakkiani piviusorsiorpaluttuni eqqartorneqartartoq. Atuakkiorlut pingaartumik inuit sionatigut tusaaniarneqartanngitsut sammivaat. Inuit pissakilliorlut atugaat oqallisigineqartarput, meeqqanik sulisoqarnek, arnat pisinnaatitaaffii killeqartut, ataatap ernerullu imminnut ataqatigiinneri, angajoqqaat qitornallu naleqartitaasa allangorneri allallu sammineqartarput.

Peqatigiiffiit assigiinngitsut pilersiorneqarput, inuit assigiinngitsutigut inuiaqatigiinni tusaaniarneqarnissaat anguniarlugu sulissuteqartut – aamma politikikkut.

Atuakkiaateqarnerup piviusorsiorlut inuiaqatigiinni pissutsit ilisimaaralugit inuit ataasiakkaat ajunngitsutigut ajortutigullu atugai sammivai. Piffissap tamatuma ileqqutoqqat allangorsinnaaneri qaqilerpai, atuakkiaateqarnerlu sunniuteqarsimaqaaq oqartussaaqataanermik oqallisiginninnermi, tamatumalu saniatigut **misigissutsinik, soorlu nalorninermik**, qanoq iliorsinnaajunnaarnermik, nuannaarnermik neriunermillu inuit ataasiakkaat misigisaannik oqaasertaliinertaqarpoq.

Sunniutit nutaat ilaatigut mumisiterpalaartut Europami teqqalasut aamma Kalaallit Nunaannut sunniuteqarput, ilaatigut Hinrich Rink qaammarsaaniartut allat ilagalugit "Paarsisut"-nik 1857-mi

pilersitsisoq, taakkulu atulersinneqarput 1861/62-mi 1908-mi Landsrådet pilersinneqarnissaata tungaanut atuuttunik.

Paarsisut politikikkut oqartussaaqataanikkut ingerlatsisuupput kalaallinik qallunaanillu ilaasortaqarlutik, akisussaaffigaallu aalajangiissallutik nalornisoqarnermi, pissakillioortunik ikiuinermi, illuliornermi allanillu sakkussanik taarsigassarsiniarnermi, aningaasanit niuernikkut tunisanit. Akileraarutinit sinneqartoorutit piniartunit akornanni tunisat najoqqutaralugit agguataarneqartarput.

Sammissaq:

Oqaaseq tema, kalaallisut sammissaq, grækerisuujuvoq. Ulluinnarni oqalunnermi atituumik isumaqartillugu atorneqartarpoq. Atuakkialerinermini aalajangersimaqqissaartumik isumaqartinneqarpoq. Sammissaq tassaavoq suliap tunngaviusumik isumaa. Immikkoortut tamarmik isummamut tunngaviusumut tikkuussisarput, isumalu tunngaviusoq oqaatsimik ataatsimik ersersinneqarluni oqaatigineqarsinnaavoq. Tunngaviusumik isuma sammisani allanik ikorfartorneqarsinnaavoq. Sammissaq naniumallugu mindmappeliorsinnaavusi, qulequttat aqqusaarneqartut tamaasa allannerisigut, taakkulu imminnut qanoq atanersut akerleriinnersulluunniit misissornerisigut.

Sinnattukkap pingaarnertut sammisarivaa: **qaammarsaaneq** sammisamut ilaalluni **akisussaaneq**, tamannalu assigiinngitsutigut ersersinniarnearpoq. Paatsooqatigiinnginnissamut (oqaatsitigut) qaammarsaaneq tunngavissaavoq, akisussaassutsimillu itinerusumik imminut, allanut inuiaqatigiinnullu pigisaqarnermut ersiutaalluni.

Soorlu Knud Rasmussenip Sinnattugaq nutseramiuk siuleqummini allattoq Mathias Storchip atuakkiamigut siunertaasa ilagaat Kalaallit Nunaanni pissutsinik avataanutaaq qaammarsaaneq. (Knud Rasmussenip 1915-mi **Sinnattugaq** qallunaatuunngortippaa, atserlugu *En grønlanders drøm*)

Kapitalini siullerni inunnik assigiinngitsunik, nunatsinni pissutsinik assigiinngitsunik illuatungeriiffiusunillu isiginnittaaseqartunik paasisaqarpugut.

Inuttat:

Niuertoqarfimmi:

Palasi

Kiffaq Saamua

Erneri marluk

Hans Rigiinalu

Asimi:

Siimuut

Jaakku Kaalallu

Moorsisi Sabinelu

Suulut, Juuserfi – ernersiaallu Siilarsi

Paavia (qatanngutigigaluilu)

Laarsi – Paaliillu

Juulut

Suffia

Barsalaj (Kiffaq)

Atuakkap sanna:

Immikkoortut siullit pingasut niuertoqarfiup asimioqarfiullu, qallunaat kalaallillu taakkulu akunnerminni ajornartorsiutaat pillugit imaqarput.

Immikkoortut tulliuuttut pingasut kalaallit asimiut akunnerminni ajornartorsiutaat sammineqarput, taakkulu tassaapput misigissutsitigut allaffissornikkullu ajornartorsiutit. Ersersinniarneqarporlu alissisoq eqqarsaatigineqartanngitsoq kalaallillu nammaqatigiinnerat annertuujunngitsoq.

Atuakkap naajartornerani asanninnikkut inuunerit marluit oqaluttuarineqarput: Siilarsi – Suffia – Juuserfi aamma Paavia Rigiina Barsalaallu.

Inuusuttuni kinguaariinnilu utoqqaanerusuni qisuariartaatsit assigiinngitsut takutinneqarput inummullu qanoq isumaqarneri inooqatigiinnikkut siammasinnerusumik siunertaqarluni inuttut ataasiakkaatut pilluarnissamat naleqqiullugu.

Suliassat:

1. Mathias Storch pillugu paasissutissat suut pigineqarpat? Atuakkiortoq sunik aallussisimava, naliminilu qanoq sunniuteqarsimava?

2. Ammaataa (anslag)

Oqaaseq **ammaataa** nipilersornerup silarsuanit ilisimaneqarpoq. **Ammaataa** tassaavoq nipit suut nipilersukkap aallartissutiginerai taamaalillunilu qanoq misiginissamut nipilersukkallu suuneranut ersersitsissalluni.

Atuakkiani **ammaat** nassuineqartarpoq *atuakkap aallartinneranik* amerlasuutigullu tamanna quppernemi siullerniittarpoq, sammisaq qanorlu issuseq nalunaarneqartarluni.

Ammaataata aalajangersimasumik iluseqarluni annikkalkuartaunillu atuakkami pisunik ersersitsilluni. Pisut kingusinnerusukkut ersertarput atuartullu atuagaq tamaat atuareersimalerpagu isumaqarnerulersutut ilisarlutik.

Atuakkap *ammaataa* misissorsiuk qanoq issuseq, sammisaq illuatungeriillu eqqarsaatigalugit. Atuakkap ammaataa atuakkamut tamarmut qanoq isumaqarpa/sunniuteqarpa?

Immikkoortut siulliit pingasut pillugit skemaliorlusi illuatungeriit sumiinersut erseqqissarsigit.

3. **Asimioqarfimmi pissutsit** inooqatigiinnermi inuttullu ataasiakkaatut akisussaaffiit eqqarsaatigalugit misissoqqissaarsigit.

Kina qanoq iliorpa? Kinalu/kikkullu qanoq iliunngillat?

4. **Paarsisuni** ataatsimiinneq misissoqqissaarsiuk.

- Suna /suut oqallisigineqarpat?
- Qanoq oqallisigineqarpat?
- Atuakkiortup ataatsimiinneq sukumiisumik oqaluttuarigamiuk suna siunertaraa?

5. Asanninneq atuakkami sammineqartut pingaartut ilagaat, tamannami inuit pissusaannik itinerusumik ersersitsimmat.

Mathias Storchip assigiinngitsutigut asanninneq tullimullu asanninneq sammivai.

Inuit kikkut **asanninneq** tullimullu asanninneq sammineqartillugu eqqartorneqarnerisut misissukkit. Assersuutigalugu

- qitornanut asanninneq
- qitornarsianut asanninneq
- inuusuttut akornanni asaqtigiinneq

- akisussaassuseq eqqarsaatigalugu tullimut asanninneq upperisarsiornerlu eqqarsaatigalugu asanninneq qanoq ippa?

Asanninnikkut oqaluttuarisat marlussuit Suffiami, Siilarsimi Juuserfimilu ittut Rigiinamut, Barsalaamut Paaviamullu naleqqiullugit misissorsigit.

Uku qimerloorsigit:

- Angajoqqaat aalajangernerminnut nassuiaataat?
- Niviarsissat qisuariarneri
- Juuserfi Barsalaallu qanoq qisuariarpat?

Siilarsi Paavialu qanoq qisuariarpat?

Aqqutissaminnik qanoq toqqaappat?

Atuakkiortup aqqutit toqqarneqartut assigiinngitsut marluk qanoq isigivai?

Nalinginnaavoq atuakkiani qangatoortuni inuttaasoq imaluunniit inuttaasut ineriartortarneri.

Inuit qassit ineriartorpat? Qanoq ineriartorpat? Kina annertunerusumik ineriartorpa?

Allangorfik (vendepunkt)

Atuakkap qeqqata missaani allanngorneqarpoq. Tassani Paavia qaqqamukarpoq.

Ilorlikkut isikkivik annertunerujartortumik atorneqarpoq.

Paaviap inuuneq pillugu isumaliutai immikkoortoq 6-miittut palasillu isumaliutai immikkoortoq 8-miittut misissorsigit.

Atuakkami kinaassusersiutit pingajuat atorlugu oqaluttuortoqarpoq. Inuttat sorliit *ilorlikkut isikkivik*

atorlugu qaqugukkullu oqaluttuortoqarpa kiisalu kikkut *qallikkut isikkivik* atorlugu oqaluttuarineqarpat?

Atuakkiortup akuliunneri nassaarisigit. Atuartumut qanoq sunniuteqarpat?

Atuagaq toqqaannartumik toqqaannangitsumilluunniit atuakkamut allamut innersuussineqarpat

allaaserisamut allamut qisuarianermik (intertekstualitet) taaneqartarpoq. Mathias Storchip kalaallit oqaluttuatoqaataat sorliit ilannguppai?

Hans Lyngé:

Ersinngitsup piumasaa

Atuagaq takisuuliaasoq 1938-mi duplekeerigaalluni saqqummeqqaarpoq, 1967-imilu atuakkatut naqinneqarluni.

Qularnanngilaq piffissani tamani inuit inuunerup isumaa isumaliutigisarsimassagaat apeqquserlugulu: Inuk naapitassaqaareerluni inuusimanerpa, atugassarititaasullu aquppaat? Pinngortitap inuullu ataqatigiinnerat qanoq ippa? Uumasut inuillu ataqatigiinnerat qanormita ippa? Upperisarsiornerup silallu piinut tunngasut? Ajortut ajunngitsullu?

Kulturit tamarmik apeqqutitut taama ittunut akissuteqariaaseqarput. Upperisarsiorneq ilaatigut apeqqutitut taama ittunut nassuiaateqartarpoq qanorlu iliortoqarnissaanik aqutissiuussisarluni, ilaatigut ileqqut pisuni iliuuserisassanik tunisisarput. Ilisimasalinnit piginnaaneqartunillu sinnattunik paasiniaasartoqarsimavoq, sinnattunik ilimasaarutitut isiginnittunik kiisalu siulittuisartoqarsimavoq malugisimasaarunnerup nalaani silarsuup pinngorneranik aserorneranillu taakkulu akornanni pisimasunik oqaluttuarsinnaasunik. Qangarsuaq Grækenlandimi Delfimi siulittuisartoq inuunermin nalorninartorsiuclermin aperineqartarpoq, taannalu ingerlariaqqinnissamut aqutissiuusarpoq. Kangiani ilisimasortaqaartuaannarpoq inuunerup sangujoraassusaanik paasiniaasumut aqutissiuussisumik. Kulturini tamani takunnittoqaartuaannarpoq apeqqutit akissutissaqaartunik, akissutissalli assigiinneq ajorput. Inuummi akisussaaffigaa kulturereisap iluani isummanik paasiniaassalluni. Kulturimi allanngussappat qanoq pisoqassava? Pissusitoqqat qanoq ilissappat? Tamakkiisumillu isiginnittoqartarnerpa?

Danskit isumalioqqissaartartuata **Søren Kirkegaardip** inuttut imminut nunarsuarmilu nalornineq ima eqqartorpaa:

"Ilumoorpoq isumalioqqissaarnerup isumagimmagu inuuneq kingumut qiviarlugu paasisassaasoq. Aammali oqaaseqatigiit tullii mininneqartarput, inuunerup siumut ingerlasup inuuffiginissaa. Oqaaseqatigiit eqqarsaatigilluaraanni piffissaagallartillugu inuuneq paasisassaannigilaq piffissarmi unissanani ingerlammat inissisimaffik tassaajuarpog: kingumut."

(Journalen, 1843)

Atuakkiateqarnerlu matumani ilannguppoq, atuakkiortormi takorluukkat silarsuaanni genret iluanni kingumut qiviatsiarsinnaammat, pisullu isumaqarnerulersillugit – atuartussamut – inuttamullu pingaarnermut pisut akornanniittumut, eqqarsaataasimasutulli iliuusissanik paasinnissimanngitsumut.

Qaatungaasigut paasineqarsinnaagaluarlutik itinerusumimmita qanoq ippat? Tamatumani **misissueqqissaarnerup sunniiniutit paasisassallu** qulaassavai.

Hans Lyngep kulturikkut **kingornussat** paasisitsiniutigivai, ileqqut, eqqarsariaatsit, pissusilersoriaatsillu, aappatigullu assilianguinikkut kulturikkut kingornussat atorpai tappingersimasutullu ileqqunik malinniinnerneq isornartorsiorlugu.

Atinik isumaqartitsineq:

Ileqqut immikkuullarissut malillugit atsiisoqartarpoq attaveqatigiinnerillu annertunerulersissinnaallugit. Atit suliaqutit pineqarput kingornatigullu kinguliaqutit atulersut, inummik ilaqquttanut attaviliisartut, amerlanertigut ataataq kinguliaqutaasigut.

Hans Lyngep kalaallit atsiisarnerat atuakkami immikkoortut pingajuanni eqqartorpaa. Tamatumalu aternik isumaqartitsinermik misissuinissaq tikkuuppaa:

Suliassaq

Atit atuakkamiittut isumaat misissoqqissaakkit.

Misissussallugutaaq soqutiginaruussaaq **kikkut ateqartinneqannginersut**, taakkulu atuakkami qanoq atuuffeqarnersut.

Inunnik takutitsineq

Kalaallit oqaluttuaataanni atuakkiaannilu qatanngutigiit akornanni pissutsit sammineqartarput. Soorlu nukappissat *nukariit*, nukariittussaagaluit imaluunniit *najagiit*. Qatanngutigiittut inissisimanagerup pisoq assigiinngitsunik takutissinnaavaat, assigiinngitsunik isikkiveqarluni pisup samminera imaluunniit assigiinngitsunik ineriartorfissaqarneq.

Pissusiviusut naapertorlugit inuit assigiinngitsuupput. Atuakkani inuttat aamma assigiinngitsuupput. Takussutissiilluarumalluni imaluunniit *imminut oqalutsitsinerit* takisuut pinngitsoorumallugit marloqiusangortitsineq avinneqarnerluunniit atuakkiortumit periutsitut toqqarneqartarpoq. Ileqqoq tamanna kalaallit oqaluttuaataannit nunarsuarmilu atuakkiaatini atorneqartarpoq.

Nukariit aqqit isumaqartitaanerat najoqqutaralugu misissoqqissaakkit sunillu takutitsinerat oqaluttuaralugu.

- Ingammik maluginiakkit imminnut ataqatigiinnerminni naligiissumik atuuffeqarnersut.

Aappaa aapparminut naleqqiulluni ilivitsuunerusutut ippat, pingaartuusinnaavoq misissussallugu qatanngutigiinni kina iliusseqartuunerunersoq ineriartornerunersorlu.

- Atuakkami qaqugukkut tamanna piva – suullu tamanna pilersikkiartorpaa?

Inuttat oqaluttuarinerini allanittaaq illuatungeriiffaareqarpoq:

- Ataatat marluk
- Arnat marluk (anaanaq Arnannuarlu)

Taakku marluit qanoq piginnaassutsinik takutitsinersut misissukkit imminnullu naleqqiullutik qanoq ippat?

- Inuttat pingaanginnerusut qanoq atuuffeqarpat atuakkallu aallartinnerani naaneranilu ataatsimuussuseq qanoq ittoq takutippaat?

Allaaserisamut allanut qisuariarneq:

Ersinngitsup piumasaani **kalaallit oqaluttuaataannik** atuisoqarpoq.

- Oqaluttuat suut pineqarpat?
- Oqaluttuarineqaqqaarnerminni isumaat atornerqarpat atuakkiortulluunniit allatut isumaqartilerpai?
- Ilinnut atuakkamik atuartutut oqaluttuatoqqanik atuineq qanoq isumaqarpa?

Angalaneq paasisaqarfiusoq

Oqaluttualiani atuakkanilu peroriartornertalinni sungiusimasat qimallugit ungasissumut angalaneq kinaassutsimik ineriartortitsinermi qitiuvoq.

Angalanermi inuttap pingaarnerup piginnaasani ineriartortittarpai siunertaminillu ilisimaarinnilersarluni, taamaalilluni inuiaqatigiinnut akisussaassusilittut appakaannissaminut inersimasutut piareertarluni. Perorsimasunngorluni inuiaqatigiinnut appakaanneq aappaninnermik assiliannguinertaqarajuttarpoq.

Inerinneq aporfinnik, nalorninernik, naammagittarnermik, nappaatinik allanillu qaangiinnikut pisarpoq, tamannali qallikkut ilorlikkulluunniit **ikiorteqarnikkut** pisarpoq, ilukkut nukissaqalerneramik.

Atuakkami inuttat arlariit **ineriartorput**.

- Kikkut ineriartorneq taama ittoq aqqusaarpat?
- Qanoq piva?
- Ineriartornerit imminnut naleqqiullugit qanoq nalilersinnaavisigit?

Angutit arnallu atuuffii qanoq eqqartorneqarnerinik assersuutininik ujaasigitsi.

Sammisaq pissullu

Atuakkiaateqarnermi **sammisaq** nassuiarneqartarpoq tassaasoq atuakkiap tunngaviumik isumaa. **Pissut** (Motiv) tassaavoq iliuserisanut tunuliaqutaasoq atuakkiap sammisaanik aaqqissuisoq.

Pissutit uteqattaartut siumugassaasarput, soorlu angalaneq, uterneq, inuk assigerluinnagaq, asaqtigiit akornanni pingasuuneq, ataatap ernerullu akornanni oqqanneq/aaqqiagiinnginnerit, qatanngutigiiit akornanni unamminerit il.il. Suliat ilaanni pissutip sammisallu immikkoortinnissaa ajornakusoorsinnaasarpoq.

Ersinngitsup piumasaa *sukumiisumik isikkiveqarluni* (Scenisk fortælling) saqqummiinerummat Hans Lyngelu qalipaasuummat, pitsaassaaq qalipaanerup iluani *pissutip* qanoq nassuianeqarsimanera takussallugu:

*“Assilialiornermi **pissut** takussaasuvoq, soorlu nunap ilaa, inissititerineq inulluunniit eqqumiitsuliortup takusimasaa eqqumiitsuliarissallugulu soqtigilersimasaa· Imarisamigut pissut tassaasinnaavoq upperisarsiornermut tunngasoq, oqaluttuatoqqanut tunngasoq, atuakkiaateqarnermut tunngasoq, allamik isumaqartitsineq, inooqatigiinneq qulequttalluunniit allat takutitsiniarnermut atugaasut·” Gyldendals store ordbog*

Ersinngitsup piunasaani **pissut** malunnaatilimmik eqqartorneqartoq tassaavoq **asanninneq**.

Asanninnerit assigiinngitsut atuakkamiittut eqqartukkit

- soorlu angajoqqaat qitornallu akornanni,
- angajoqqaarsiat qitornarsiallu akornanni,
- aappariit akornanni

Nunaqarfimmi nunaqqatigiit akornanni qanoq ittoqarpa qanorlu ileqqutoqqat malillugit akiniaasarnermut asanninnikkut **pissut** ippa?

- Pissutit assigiinngitsut atuakkamiittut atuakkiaateqarnikkut qalipaanikkullu nassuiaatit malillugit nassaarikkut.
- Qanoq atorneqarnersut misissukkit.

Atuakkami allanngorfik annertoq pingaarutilerujussuaq immikkoortut arfineq-pingajuanniippoq. Tassani Inoqut ernissaminut nassuiaassivoq. Imaanngilaq Inoqutip ernermi aalajangersimanerannik allanngortinniarsarigai, malugiullu qanga inuunermik tusarneraakkamik iliortitsisoqanngilaq.

- Kunummik inuortarinninnerup tunngavii misissukkit.

- Inoqutip asanninnerup kinaassutsimut isumaqassusianut nassuiaataa misissoruk.
- Inoqutip qanoq nalilersuineranut assersuutitik ujarlerit: Nalornineq qanoq ersersippaa tunngavigisanilu qanoq erseqqissarpai taamani qanoq misigisimanerminut, siumut isigaluni inuugallarami oqaluttuarneminilu qanoq kingumut isiginninersoq assersuutitik ujarlerit.
- Atuakkiortup/oqaluttuortup akiniaanermut isumaa immikkoortut arfineq-pingajuanni misissuisimannersi tunngavigalugu qanoq ittuaa? Nuliata "ernerisalu"qisuariaatai kattussigit, eqqarsaatigisiullu atuakkiortup ilisimaarinnilluni (bevidst) Inoqut qitornaqartingikkaa ilaqutaqartinnagulu, taamaalillugulu akiniarneqarsinnaatinnagu.
- Akiniaalluni toqutsineq akiniaanermut **pissutitut** nassuiarneqarpoq. Inoqutip inuortarinninnera ileqqutoqqat malillugit akiniaanerua?
- Atuagaq malillugu pisussaannartut isigalugu akiniaalluni toqutsineq naakkiginnilluni toqutsinermut atassuteqarpa?

- Kunuup ataatatut uitullu qanoq itsinneqarnera tunngavilersuutissinnut tapertaliussiuk.
- Inoqutip inuortarinninnermut isumaliutai tunngavilersuutaalu suunersut misissukkit.
- Inuortarinninneq isumaliutigilluagaava pissusissamisuuinnarpaluunniit tamannalu Ulloriap Saamiullu akiniaallutik toqutsinerannut naleqqiullugu nalilersiuk.

Nalornineq ineriartornissamut allaavissaalluortarpoq. Nalorninerup takutittarpaa nammineerluni isummerneq.

- Nalornineq toqutsinernut qanoq sunniuteqarpa?
- Anaanaasup toqunerata kingunera qanoq nalilerpisiuk?

Ulloriaq angalanermini ilumigut ineriartorpoq. Qivippoq toqutsinerullu kingorna napparsimalerluni, soorlutaaq aamma angajua napparsimalersoq.

- Atuakkiortup toqutsinermut isiginninneranik qanoq ersersitsiva?

Arnannguup napparsimanerani Ulloriaq ikiuunnermigut aatsaat namminertaaq peqqissivoq.

- Ulloriaq ikiuussinnaanikkut sumik ilikkagaqarpa? Tamanna kimit pivaa?

Ulloriap angajuni Saamik napparsimaneranit katsorsaramiuk angakkunngorpoq. Qatannummik katsorsaaneq tamanna kinaassutsit pitsaasumik ataatsimuulersinnerannik - *angakkunngornermik* ataqqinaaserneqarpoq.

- Taamatut angalanermik naggasiineq assilinguinerunerpa imaluunniit ilumoortuunerpa? Isummasi tunngavilersorsigit.

Mâliâraq Vebæk: Bussimi naapinneq (1981)

Atuakkap sannaa:

Atuakkap sannaa tamakkiisumik isigiumallugu *piffissap ingerlanera* titartarsiuk, Katrinap inuunerani pingaarutillit nalunaarsorlugit.

Naatsumik allassigit nalunaarlugillu sumi pinersut kikkullu najuuteqataanersut.

- Piffissap ingerlanerata titartarnera nangissiuk *pisut pissanganassusaasa nalunaarsornerat* malillugu, ingammillu maluginiarlugu pisut pingaarutillit *allanngorfiusorlu* sumiinnersut.
- Katrinap inuunerata killiffii immikkoortitersigit genremullu naleqqiullugu qulequtalersorlugit.

Bussimi naapinnermi sammisaq pingaarneq tassaavoq *akisussaaneq* - imminut, allanut inuiaqatigiinnullu akisussaaneq.

Atuakkami pisut tamarmik *sammisamut* tikkuussisarput.

- Inuttat pisullu tunngavigalugit *sammisaq* qanoq ersersinniarneqarpa?

Qulequttanik allattuigitsi: Inuit pineqartut naleqqussorisassinnut allattorlugit, qimerloorsigillu piffissami titartakkassinni inuit kikkut sorlerniinnersut imaluunniit tamaniinnersut.

Ilanngullugu nalunaarsiuk imminut tunnganersoq, allanut sammitilluguunersoq imaluunniit inuiaqatigiit eqqarsaatigineqarnersut.

Inuttaq	Akisussaassuseqarneq	Akisussaassuseqannginneq

Atuakkami isummassinnut tunngavilersuutissassinnik assersuutininik nassaaritsi makku misissoqqissaarnerini:

- Atuakkami inuttaasut pisut qanoq nalilerneraat misissorsiuk.

Tamatumanilu atuakkap atuartussaminut qanoq isummeqqusinera oqallisigisiuk.

Assersuutitut Katrinap *meeqqaminut pissusaa* misissorsiuk.

- Anaanatut imminut qanoq isigiva, atuagarlu tamaat isigalugu anaanatut qanoq oqaluttuarineqarpa?
- Katrinap Erimmut naatsorsuutai qanoq ittuuppat? Nammineq qanoq tunniussaqaartigiva?
- Eriup allasiorneranut Katrina qanoq isiginnippa, namminerlu allasiornini qanoq nalilerpaa?

Takisuuliatut atuakkiani nalinginnaasumik inuttat pingaarnerit ineriartortarput.

Inuttap pingaarnerup killiffii assigiinngitsut *aktantmodeliliorfigisigit*. Aktantmodelimi sorliit immersorneqarsinnaappat? Qaqugukkut assersuutigalugu susaq allanngortarpa? Aktantmodellimi inissat suut immersorneqarsinnaangillat? Sooq taama ittoqarsinnaanginnera oqallisigisiuk.

“AKTANTMODELLEN”

Tunisoq

Susaq (Angusaq/akissarsiaq)

Tigusisoq (pinnattoq)

Ikiorti

Susoq

Akeraq

Sammiviliineq atuakkiortup atuartussami eqqummaarinnissaanut aqutsinerisa ilagaat. *Ilorlikkut sammivik* atorneqarpat, inuttap isumaliutaanut, eqqarsaataanut nalornineranullu alakkartarpugut, taamaalillutalu inuttap iliuusaanut pullaviginnissinnaalluta.

Takisuuliani *ilorlikkut sammivik* inuttanut pingaarnernut atorneqarnerusarpoq, annerusumilli minnerusumilluunniit inuttani tamaniissinnaasarluni.

- Katrinap suut eqqarsaasersuutiginerai misissukkit.
- Iliuusaanut suut patsisaanersut misissukkit.
- Katrinap inuunerminik allannguissaminut periarfissai misissukkit.
- Periarfissaminut qanoq isiginninnera qisuariaateqarneralu misissukkit.
- Katrinap paasinnittaasia nalileruk, pilliutaasimasutullu inissisimanerata kinguneri isumaliutersuutigalugit.

Atuakkiani takisuuliaasuni inuttat pingaanginnerit misissoqqissaagassaqqissuupput, sammisamik takussutisseeqataalluarmata.

- Inuttat kikkut ajunngitsumik Katrinamut illuatungiliuttuuppat?
- Inuttat kikkut pisullu suut Katrinap ineriartornissaanut pinngitsoortitsippat?
- Taakku Katrinap qanoq isigivai?

Takisuuliatut atuakkiami pingaarnertut inuttaq nalinginnaasumik ineriartortarpoq. Katrina taamaaliunngilaq. Taamaalilluni atuakkiortup Katrinap imminut akisussaassusia, qitornaminut inuiaqatigiinnilu inooqataaffimmini akisussaassusia qitiutippaa.

- Atuagaq tamatumunnga qanoq isummerpa?

Takisuuliaq oqaluttuamik allamik sinaakkutalik.

Nalinginnaasumik oqaluttuap iluani oqaluttuaqaraangat siunertaasutut ittarpoq oqaluttuarineqartup allatut isiginnilluni takutinnissaa ajornanngippallu *nipimit* allamit inuttamit allatut isiginnittaaseqartumit oqaluttuarineqartarluni.

Katrinamik oqaluttuaq immikkoortuni 1-mit 2-mut aammalu immikkoortuni 10-mi 11-milu oqaluttuamik allamik sinaakkuserneqarsimavoq, tassani Louise oqaluttuartaulluni. *Oqaluttuap sinaakkutaasup – oqaluttuarliap* (rammefortælling) oqaluttuaq alisinnerusumik isigilersippaa. Louiselu tassani Katrinamut illuatungiliilluartaavoq taamaalillunilu aamma Katrinamik pissusilersortarneranillu allatut takutitsilluni.

Apeqqutit tulluuttut oqaluttuamut sinaakkutaasumut - *oqaluttuarliamut* attuumapput:

- Inuit kikkut oqaluttuami sinaakkutaasumi naapippavut?
- Paasissutissanik qanoq ittunik tunniussippat paasinnittaasiallu Katrinamut naleqqiullugu qanoq ittuaa?
- Olep Katrinap Kalaallit Nunaannit aallannginneranit oqaluttuarnera misissoqqissaaruk.
- Immikkoortumi 3-mi Katrinap Kalaallit Nunaannit aallalnera misissoqqissaaruk atuakkamullu qanoq isumaqarnersoq nassuiarlugu.

Oqaluttuami sinaakkutaasumi inuk alla takkuppoq, tassalu Siimuut.

- Siimuut qanoq atuuffeqarpa? Maluginiaruttaaq Johannep qanoq nalilerneraa.

Immikkoortumi 10-mi Louisep ikinngutaatalu kalaallip Katrina pillugu telefonikkut oqaloqatigiinnerat missoqqaarsiuq. Arnat taakku marluk isumaat atuagaq tamaat eqqarsaatigalugu atuakkiortorlu eqqarsaatigalugu oqallisigalugit isumaliutigisigit.